

MOLIYAVIY HISOBOT XALQARO STANDARTLARI(MHXS)NING TAVSIFI VA MOHIYATI

Xalilov Bahromjon Bahodirovich-
*Osiyo Xalqaro Universiteti, Buxoro, Iqtisodiyot
kafedrası o'qituvchisi*

Ubaytova Mohitobon Jo'ra qizi
*Buxoro davlat universiteti "Buxgalteriya hisobi"
yo'nalishi 1-bosqich magistranti*

Annotatsiya. *Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida MHXS tamoyillari asosida moliyaviy hisobotni tayyorlash va taqdim qilishning kontseptual asoslarini aniqlash hamda ularning O'zbekiston BHMSlari bilan o'zaro bog'liqligini ko'rsatish borasida amalga oshirilayotgan ishlar mazkur maqolaning asosi hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *MHXS, buxgalteriya hisobi, BHMS, daromadlar, xarajatlar, aktivlar, majburiyatlar, xususiy kapital, foyda va zararlar*

Mulkchilik va tarmoq shaklidan qat'iy nazar, barcha xo'jalik yurituvchi sub'ektlarda moliyaviy hisobotlarini milliy standartlardan xalqaro standartlar asosida tuzish muhim hisoblanib, xalqaro standartlar asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlarni xorijiy investorlar tomonidan tanishish imkoniyatiga ega bo'lishi va o'zining sarmoyasini kiritish bo'yicha yengilliklar tug'diradi.

Buxgalteriya hisobi ma'lum bir xo'jalik yurituvchi sub'ekt to'g'risida moliyaviy ma'lumotlarni aniqlash, qayta ishlash va moliyaviy hisobot shaklida faoliyat yurituvchi sub'ektning moliyaviy holatiga qiziquvchi foydalanuvchilarga ma'lumotni yetkazib berishni amalga oshiradigan axborot tizimdir. Buxgalteriyaning maqsadi – turli foydalanuvchilarni ma'lumotga bo'lgan ehtiyojini, ushbu ma'lumotni olish uchun eng kam sarf-xarajatlar bilan qondirishdir. O'z-o'zidan ma'lumki qarorlarni qabul qilish uchun axborot tizimdan foydalanish natijasida olinishi mumkin bo'lgan iqtisodiy naflar ushbu tizimga ketgan xarajatlardan ustun bo'lishi lozim.

Demak, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari maqsadi bo'lib, xalqaro standartlar asosida pul ifodasida aks ettiriladigan xo'jalik mablag'lari, shu mablag'lar manbalari, ularning xo'jalik faoliyati va moliyaviy natijalari bo'lib hisoblanadi.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarda moddiy va nomoddiy aktivlar, majburiyatlar, kapital, daromad va xarajatlar, foyda va zararlar hamda ularning harakati bilan bog'liq bo'lgan xo'jalik, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining ob'ektlari hisoblanadi.

Aktivlar - avvalgi davrlarda sodir etilgan hodisalar natijasida olingan va korxona tomonidan nazorat qilinadigan, ularni foydalanishdan kelajakda iqtisodiy naf olinishi kutiladigan resurslardir.

Majburiyatlar – bu avvalgi davrlarda sodir etilgan hodisalar natijasida paydo bo'lgan korxonaning joriy qarzi, ushbu qarzlarni qaytarilishi natijasida korxonaning iqtisodiy nafni o'z ichiga olgan resurslarni kamayishiga olib keladi.

Xususiy kapital – bu barcha majburiyatlarni ayrgandan keyin korxonaning aktivlardagi bo'lgan ulushi.

Foyda - bu xo'jalik sub'ektiga ta'sir etadigan asosiy va asosiy bo'lmagan faoliyat, hodisalar sharoitlar natijasida kapitalning ko'payishi bo'lib, xususiy kapitalga to'lanadigan kapital bundan mustasnodir.

Zararlar – bu asosiy faoliyat va barcha xo'jalik muomalalari, hodisalar, sharoitlar natijasida xususiy kapitalning kamayishi bo'lib, harajatlar yoki xususiy kapitalning taqsimlanishi natijasidagi kamayish bundan mustasnodir.

Foyda faoliyat natijalarini o'lchashda yoki boshqa ko'rsatkichlarni, ya'ni investitsiyani olib kelgan foydasi, bir aksiyaga to'g'ri keladigan foyda kabilarni asosi sifatida foydalanadi. Foydani o'lchash bilan bevosita bog'liq elementlar – bu daromadlar va xarajatlardir.

Daromadlar – bu aktivlarni kelib tushishi yoki ko'payishi yoxud majburiyatlarni kamayishi shaklida vujudga keladigan va pirovard natijasida xususiy kapitalni oshiradigan iqtisodiy naflarni ko'payishi, ammo aksiyador kapitalga ta'sischi tomonidan to'lanadigan badallar bundan mustasnodir.

Xarajatlar - bu aktivlarni sarflanishi yoki yemirilishi yoxud majburiyatlarni ko'payishi shaklida vujudga keladigan va pirovard natijasida xususiy kapitalni kamaytiradigan iqtisodiy naflarni kamayishi, ammo aksiyador kapitalni ta'sischi orasida taqsimlanishi bundan mustasnodir.

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari butun jahonda moliyaviy hisobot standartlarining yaqinlashishida, kelishuvda va yanada yaxshilanishida muhim rol o'ynadi. Ulardan quyidagi maqsadlarda foydalaniladi:

-ko'pchilik mamlakatlarda hisob va hisobotga qo'yiladigan milliy talablar uchun asos bo'lib xizmat qilish;

-hisob va hisobotga nisbatan o'z talablarini ishlab chiqayotgan alohida mamlakatlar uchun xalqaro etalon sifatida ishlatilishi (sanoati rivojlangan mamlakatlar bilan bir qatorda endi rivojlanib borayotgan bozorlar uchun, masalan, Xitoy, Osiyoning boshqa mamlakatlari hamda sobiq Sovet Ittifoqi mamlakatlari ham shular jumlasidandir);

-fond birjalari va tartibga soluvchi organlar tomonidan moliyaviy hisobotni Moliyaviy hisobotlar xalqaro standartlariga mos ravishda tuzilishini talab qilgan hollarda;

-kapital bozorlari uchun standartlar ishlab chiqishda to'lig'icha Moliyaviy hisobotlar xalqaro standartlariga asoslanishga qaror qilgan Yevropa Komissiyasi kabi milliy organlar tomonidan ishlatishi;

Buxgalteriya hisobi standartlari buxgalteriya hisobi taraqqiyoti davomida yuzaga kelgan hayotiy zaruriy hujjat hisoblanadi. Buxgalteriya hisobi standartlarini ishlab chiqish va ularga rioya qilish zaruriyatlari quyidagi omillardan kelib chiqadi.

Birinchidan, bozor iqtisodiyoti sharoitida moliyaviy axborotlardan foydalanuvchilar soni keskin oshadi. Ularning har biri taqdim qilinayotgan moliyaviy axborotlar tarkibi, miqdori va sifatiga turlicha talablarni qo'yadi. Barcha axborot foydalanuvchilarning manfaatlarini umumlashtirish va ularning hammasi uchun bir shakldagi hisobot tuzishga erishish hisob standartlariga umumiy rioya qilish natijasida mumkin bo'ladi.

Ikkinchidan, tashqi va ichki axborot foydalanuvchilar o'z kompaniyalari moliyaviy xo'jalik faoliyati yoki mablag'lardan samarali foydalanish xususida asosli qarorlar qabul qilish uchun o'zlari qiziqadigan bir nechta kompaniyalarning moliyaviy hisobotlari bilan tanishadilar, ularni taqqoslab tahlil qiladilar. Turli xil mulk shakllari asosida va turli xil faoliyat bilan shug'ullanadigan kompaniyalar moliyaviy hisobotlarning taqqosiyiligiga erishish ham hisob standartlariga umumiy rioya qilish mahsuli hisoblanadi.

Uchinchidan, moliyaviy buxgalteriya hisobi standartlari yordamida buxgalteriya hisobini mamlakat miqiyosida tartibga solib turish, boshqarish va yagona hisob siyosatini yuritish imkoniyatlari yaratiladi. Standartlar buxgalteriya hisobining kontseptual qoidalarini amaliyotga joriy qilishga erishishning natijasi hisoblanadi.

To'rtinchidan, xalqaro munosabatlarning chuqurlashuvi, millatlararo korporatsiyalarning va chet el sarmoyasidagi korxonalarning vujudga kelishi, xalqaro buxgalteriya hisobi qoidalarini umumlashtirishni zaruriyat qilib qo'yadi. Buxgalteriya hisobi bo'yicha xalqaro doirada umum e'tirof etilgan qoidalarni umumlashtirish buxgalteriya hisobining xalqaro standartlarini ishlab chiqish orqali erishilishi jahon hamjamiyati tomonidan tan olingan.